

ETHNOGRAPHIA

Alapítva 1890-ben

A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata • 124. évf.

2013/4

A szerkesztőbizottság tagjai:

BARTHA ELEK, FÜLEMILE ÁGNES, KEMECSEI LAJOS, KÓSA LÁSZLÓ, KÜLLŐS IMOLA,
MOHAY TAMÁS, PALÁDI-KOVÁCS ATTILA, POZSONY FERENC, SZARVAS ZSUZSA,
VARGYAS GÁBOR.

Felelős szerkesztő:

VIGA GYULA

A szerkesztő munkatársai:

BÁTI ANIKÓ – JUHÁSZ KATALIN

A szerkesztőség címe: MTA BTK Néprajztudományi Intézet H-1014 Budapest I.

Országház utca 30. Telefon: (1) 356 99 39

Telefon/telefax: (1) 356 80 58, e-mail: neprajzitorsasag@gmail.com,

vigagyula@gmail.com

TARTALOM

Tanulmányok

- Verebélyi Kincső:* Újabb fogalmak a szokások vizsgálatában 419
Krekovičova, Eva: Nem minden himnusz egyforma, avagy a himnuszok
az ezredforduló átalakulási folyamataiban 438
Musketik, Leszja: A „sors” fogalmának verbalizációja a Kárpátok ukrán és
magyar nyelvű meséiben 453
Varga Sándor: A nemesi kultúra hatásai a mezőségi paraszti műveltségre
táncban és zenében 471

Közgyűlési előadások

- Vargyas Gábor:* Lent és fent: a brúk és Zomia. Óslakók-e a brúk „Zomiában”? 485
Iancu Laura: A népi és egyházas vallásosság ütközésének egyházpolitikai vonatkozásai
a 20. század eleji Moldvában 511

Kutatók, életművek

- Tari Lujza:* Lajtha László hangszerkutatásai, mai tanulságokkal 532
Pálóczy Krisztina: A Lajtha-csoport és a Néprajzi Múzeum Népzene Osztályának fénykora 545

Könyvismertetések

- 563
„Így nőtt fejemre a sok vadrózsa...” Levelek, dokumentumok Kriza János népköltészeti gyűjtőtevékenységének történetéhez. A szétszóródott kéziratos anyagot összegyűjtötte sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Szakál Anna. (*Olosz Katalin*), Katona Edit: Feliratos tárgyak. Objects with inscriptions. (*Keszeg Vilmos*), S. Lackovits Emőke: „Az Úrnak irgalmát örökké éneklek...” Református vallási néprajzi tanulmányok. (*Gulyás Éva*), Pávai István: Az erdélyi magyar népi tánczene. (*Richter Pál*), Tari Lujza: Bartók Béla hangszeres magyar népzene gyűjtése. (*Szalay Zoltán*), Slovenský národopis. (*Liszka József*)

Ethnographia

A Journal of the Hungarian Ethnographical Society

124.

2013

No. 4.

Advisory Board:

ILDIKÓ LEHTINEN (Finland), JÓZSEF LISZKA (Slovakia), DZENI MADZHAROV (Bulgaria),
VILMOS KESZEG (Romania), ISTVÁN SILLING (Serbia), GABRIELLA SCHUBERT (Germany),
MÁTYÁS SZABÓ (Sweden)

Editorial Board:

ELEK BARTHA, ÁGNES FÜLEMILE, LAJOS KEMECSI, LÁSZLÓ KÖSA, IMOLA KÜLLÖS,
TAMÁS MOHAY, ATTILA PALÁDI-KOVÁCS, FERENC POZSONY, ZSUZSA SZARVAS, GÁBOR
VARGYAS

Editor:

GYULA VIGA

Editorial Office Address: Institute of Ethnology, Research Centre for the Humanities,
Hungarian Academy of Sciences
[MTA BTK Néprajztudományi Intézet], H-1014 Budapest I.
Országház u. 30. Telephone: (1) 356 99 39
Telephone/telefax: (1) 356 80 58, e-mail: neprajzitorsasag@gmail.com,
vigagyula@gmail.com

TABLE OF CONTENTS

Articles

- Kincső Verebélyi:* Current concepts in the research of customs 419
Eva Krekovičová: Transformation of anthems at the turn of the millennium
(Translated by Erzsébet Racskó) 438
Leszja Musketik: Verbalisation of the concept of fate in Ukrainian and Hungarian
tales from the Carpathians 453
Sándor Varga: The cultural impact of nobility on peasant dance and music in
Câmpia Transilvaniei 471

Lectures delivered at the 124th annual meeting of the Hungarian Ethnographic Society Arguments, Opinions

- Gábor Vargyas:* „Up” and „down”: the Bru and Zomia. Are the Bru „indigenous” in Zomia? 485
Laura Iancu: Ecclesiastical-political aspects of the ‘renewal’ of folk religion in
Moldavia at the beginning of the 20th century 511

Researchers and research projects

- Lujza Tari:* László Lajtha’s research on musical instrument 532
Krisztina Pálóczy: The Lajtha Research Group and the heyday of the
Folk Music Department of the Museum of Ethnography 545

Book Reviews

563

Ethnographia

A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata

124. évfolyam

2013

4. szám

A folyóirat a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával jelenik meg.

ISSN 0014-1798

Felelős szerkesztő: Viga Gyula [Editor: Gyula Viga]

Felelős kiadó: Bodó Sándor, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke

[Published by: Sándor Bodó, President of the Hungarian Ethnographical Society]

Fordító: Gulyás Judit [Translator: Judit Gulyás]

Szerkesztő munkatársai: Báti Anikó, Juhász Katalin

[Copy editor: Anikó Báti, Katalin Juhász]

A borítót tervezte: Szilágyi Levente [Cover design: Levente Szilágyi]

Nyomdai előkészítő: Fancsek Krisztina [Printing & Publishing: Krisztina Fancsek]

Nyomta az Innova Print Kft. [Printed in Innova Print Ltd.]

Felelős vezető: Komornik Ferenc [Managing Director: Ferenc Komornik]

A nemesi kultúra hatásai a mezőségi paraszti műveltségre táncban és zenében

Egykori pécsi egyetemi hallgatótársaimmal 1994 nyarán kezdtük el egy belső-mezőségi kis falu (Visa) táncművészetének kutatását.¹ Ez a munka 2003-ig tartott, melynek során a faluról és közvetlen környékéről jelentős mennyiségű adatot gyűjtöttünk össze. Ezek egy részét egyetemi szakdolgozatainkban, illetve később megjelentetett tanulmányokban sikerült feldolgoznunk.² A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének oktatójaként 2006-óta, terepmunka szemináriumokon keresztül folyamatosan lehetőségem nyílik hallgatókból álló kutatócsoportok szervezésére. Célunk először Visa néprajzi monográfiájának elkészítése volt, amit részben sikerült is megvalósítanunk.³ A falu táncművészetéről szóló monográfia kiadása folyamatban van.⁴ Először 2007-ben merült fel egy átfogó mezőségi táncmonográfia elkészítésének ötlete,⁵ amire az előkészítő gyűjtéseket a táncantropológiai-táncfolklorisztikai szakirányunkon tanuló hallgatóinkkal 2012 nyarán kezdtük. Jelen írásomat ezen kutatás előtanulmányának szánom.

NEMESEK AZ ERDÉLYI MEZŐSÉGEN

Magyarország összlakosságának a 18–19. században meglehetősen nagy hányada (több mint 5%-a) nemes volt, amivel kiváltunk Európa országai közül.⁶ Jogállás, vagyoni helyzet és foglalkozás szerint a nemesi osztály három részre tagolódott: arisztokrata főnemes (mágnás), birtokos köznemes és paraszti szinten élő kispap.⁷ A fő- és köznemességnél jóval népesebb, ún. kuriális falvakban élő kispap-társadalom tovább tagolódott: az egytelkes kurialisták, a földnélküli armalisták és a paraszttelken élő nemesek tartoztak ide.⁸

A nemesség lakóhely szerinti elosztása nem volt egyenletes, Erdélyben a Székelyföldön és egy-két központi vármegyében tömörült a nemesi osztály.⁹ Az er-

¹ A dolgozat alapjául szolgáló kutatást az OTKA NK 77922 sz. pályázata támogatta.

² Békési 2004; Békési – Varga 2006, 2008, 2010; Molnár 2005, 2006, 2011; Varga 2003, 2007a, b, 2008a, b, 2009a, b, 2010a, e, 2011a, b, 2012, 2013; Virág 2006, 2011.

³ Ennek a munkának részeredményei 2011-ben láttak napvilágot. Stein – Varga 2011; Varga (szerk.) 2011.

⁴ Ennek alapjául a 2011-ben született doktori disszertációm szolgál. Varga 2011c.

⁵ Varga 2007b; 2008b. Az újabb eredmények, feladatok című fejezet.

⁶ Egyedül a spanyol és lengyel társadalomban volt nagyobb a nemesek aránya. Rác 1988: 211.

⁷ Egyed 1981: 41; Paládi-Kovács 2000: 141.

⁸ Egyed 1981: 41–42; Paládi-Kovács 2000: 141–142.

⁹ Paládi-Kovács 2000: 139.

délyi magánföldesúri nagybirtok hazája a fejedelemség korában a Mezőség volt. Az itteni udvarházakban, kastélyokban virágzott a nemesi kultúra. Mellettük szép számmal éltek kismemesek is, különösen a Kis-Szamos völgyében és az attól nyugatra eső erdélyi Erdőhát kuriális falvaiban.¹⁰

A mezőségi kismemesség a középkor folyamán ugyan a 17–18. századi háborúkban szinte teljesen megsemmisült, de a pótlásukra érkező, fejedelmi nagybirtokhoz tartozó román katonák tömegesen kaptak nemesi kiváltságokat.¹¹ Ezek döntő része az elkövetkező évszázadok során asszimilálódott. A 18. század során az ide menekülő partiumi és székely birtokosok velük, és a megmaradt régi családokkal keveredve hozták létre a jelentős mezőségi és környékbeli kismemességet, amely a 20. század első feléig szinte háborítatlanul élt itt. Az így keletkezett réteg szoros kulturális és gazdasági kapcsolatban állt a helybeli parasztsággal, tőle gyakran csak nemesi öntudatuk különböztette meg őket, életformájuk ritkán.¹² A középi és nagybirtokos arisztokrácia is képviseltette magát a területen, többek között a Bánffy, a Teleki, a Wass, Ugron és a Korniss családoknak voltak jelentős birtokai a Mezőségen. Udvarházaik és az általuk működtetett iskolák egyben a környék gazdasági és kulturális központjai voltak a 20. század közepéig.¹³

Az erdélyi Mezőségen a 17–18. századi háborúk, járványok és a gyakran pusztító éhínség következtében a magyarság szigetszerű szórványokba szorult vissza. Mellettük az így jelentős többségbe kerülő románok, illetve szászok és cigányok, kisebb számban pedig örmények és zsidók alkották a terület népességét, amelynek az etnikai arculata a 20. század közepéig gyakorlatilag alig módosult. A lakosság összetétele mellett a terület arculata, tájékológiája is jelentősen megváltozott, az újonnan betelepülő népek kisállattartó kultúrája, valamint a 18. századtól mértéktelemmé váló erdőirtás, és az azt követő erózió következtében. Az ekkor kialakuló új élet kísérőjelensége – Jakó Zsigmond szavaival élve – minden tekintetben a szegénység lett.¹⁴

A szórványhelyzetbe került mezőségi magyarság mentális megroppanásában, a terület nyugati peremén kialakuló egykézés kialakulásában az itt élő kurtanemesek sokszor kritizált nemtörődöm életmódja is szerepet játszott, mint arról a néprajzi-szociográfiai irodalom többször meg is emlékezett.¹⁵ Paládi-Kovács Attila vizsgálataiból tudjuk, hogy a kismemesi réteg életszemlélete és a munkához való viszonya különbözött a parasztokétól, bár látszólag ugyanúgy dolgoztak és ün-

¹⁰ Vö. Kósa 1998a: 334, 336–337; Magyar 2011: 190–191, 193. A Kis-Szamos völgyét és az erdélyi Erdőhátat a magyar néptánc kutatás a Mezőséghez sorolja. Vö. Martin 1995: 111.

¹¹ Vö. Jakó 1944: 84–86, 89–91. Az armalista nemesek népes csoportja a katonai adománylevelek miatt a 16–17. században gyarapodott lényegesen mindenütt Magyarországon. Paládi-Kovács 2000: 142.

¹² Jakó 1944: 124–129.

¹³ Paládi-Kovács 2000: 141.

¹⁴ Jakó 1944: 107.

¹⁵ Vö. Kós 2000: 254; Orbán 1871: 61; Petelei 1970: 64–66; 68–70; 72–75. A témához bővebben lásd Keszeg 2010: 13–17.

nepeltek.¹⁶ A katonai szolgálatuk megszűnése után egzisztenciájuk fokozatosan veszélybe került, talán ennek tulajdonítható, hogy egyik kedvelt foglalkozásuk a vendégeskedés, a multságok megrendezése volt, amivel kiváltságaikat reprezentálhatták a külvilág számára. „A nemesi életstílus és viselkedés kelléke volt a kártya, a cigánymuzsika és a magyar nóta is. Ennek az „'úri osztálynak' a képviselői jelentek meg a 19. századi népszínművekben, majd a magyar operettek színpadán, mint 'szépen mulató', 'nótázni, táncolni szerető és tudó 'kedves férfiak'.” – mondja Paládi-Kovács Attila.¹⁷ Az egyre fogyatkozó anyagiak híján, a polgári korszakban azonban már egyre kevésbé tudtak megfelelni ennek az ideálnak.¹⁸

A fentebb leírt gazdasági elmaradottság és a sajátos társadalmi helyzet lassan a Mezőség kulturális bezárkózásához vezetett. A terület a 19–20. század folyamán egyre jobban elszigetelődött infrastrukturális értelemben is. Ezen folyamatok eredményeképpen a nyugati irányból – a nemzeti romantika, illetve a polgári műveltség részéről – érkező kulturális hatások lelassulva, egyre inkább meggyengülve, illetve jelentősen átalakulva kerültek be a főként reneszánsz és barokk kori jellegzetességeket hordozó mezőségi népi kultúrába, keveredve a többségi román társadalom által képviselt, erősen konzervatív, bizánci jellegű műveltségi elemekkel.¹⁹ Mindez egy sajátos kulturális arculat kialakulásához vezetett, amit ma mezőségi népi műveltségnek nevezünk. A következőkben arra szeretnék rámutatni, hogy ebben a folyamatban a helyi nemesség mennyire fontos szerepet játszott. Témámnak a helyi tánc- és zenefolklórt választottam, mint a mezőségi népi kultúra legkutatottabb területeit.²⁰ Jelen írásom a kutatás kezdeti fázisában született, így itt csupán a vonatkozó néprajzi szakirodalom tanúságait összegzem, illetve az elvégzendő feladatokat vázolom.

A MEZŐSÉGI TÁNCKULTÚRÁRÓL ÁLTALÁBAN

Martin György a Mezőség gazdag és fejlett tánc- és zenekultúráját az erdélyi középkor, reneszánsz és a barokk sajátos ötvözetének tartja, amit a későbbi új stílus és polgári hatások csak kisebb mértékben érintettek.²¹ Bartók és Járdányi korábbi megállapításaihoz csatlakozva Martin ír a zenei- és táncbeli többnyelvűségről is: „A magyar, román, cigány és szász kultúra összefonódása, kölcsönhatása itt fokozta a legmagasabbra az erdélyi tánc- és zenekincs gazdagságát. A táncok és a táncdalok állandó csereberéje következtében a Mezőségen teljesen összemosódnak a

¹⁶ Paládi-Kovács 2000: 166.

¹⁷ Vö. Paládi-Kovács 2000: 167.

¹⁸ Vö. Paládi-Kovács 2000: 168.

¹⁹ A mezőségi népi műveltség interetnikus jellegét a zene- és tánckutatók mellett Gilyén Nándor, Kós Károly tárgyi kultúrára vonatkozó kutatásai, valamint Keszeg Vilmos néphit területén végzett vizsgálatai is kihangsúlyozzák.

²⁰ Vö. Keszeg 2010: 27.

²¹ Martin 1995: 110.

magyar és román jellegzetességek határai [...]. *A képet tovább színezik a hajdan eltérő jogállású – jobbágyi, kispap, mezővárosi – közösségek árnyalatnyi különbségei is.*²² (Kiemelés V. S.)

A Mezőség a népzene- és néptánc kutatás, majd a hetvenes években induló táncművelés hatására az 1980-as évektől a folklór iránt érdeklődő értelmiségiek figyelmének középpontjába került Magyarországon. Az 1990-es évektől kezdve a Mezőség a folk-turisták kedvelt célpontjává vált, manapság évente több százan „zarándokolnak” el mezőszéki tánc táborokba.²³ Az érdeklődés mára túllépte a nemzeti kereteket: az európai országok mellett más földrészekről is érkeznek vendégek Kallós Zoltán válaszüti tánc- és népzene táborába. A „mezőszéki tánc” ma már nem hiányozhat egyik magyar tánc ház, vagy tánc együttes repertoárjából sem.²⁴ Keszeg Vilmos ezzel kapcsolatban az erdélyi Mezőség pozitív mítoszáról beszél, „amely a kultúra archaikus jellegét, a régió érintetlenségét, felfedezetlenségét vitte be a köztudatba.”²⁵

A MEZŐSZÉKI TÁNC KULTÚRÁRA VONATKOZÓ LEGKORÁBBI TÖRTÉNETI-NÉPRAJZI ADATOK

Ellentmondásosnak tűnhet, hogy az archaikus népi kultúrájú Mezőség tánc hagyományaira vonatkozó legkorábbi adatok számos ponton kapcsolódnak a helyi nemességhez. Így Kemény János 1657–1658-ból származó, és Czegei Wass György 1684-es leírásai olyan arisztokraták által járt fegyvertáncokról tesznek említést, melyeket későbbi paraszti gyakorlatból ismerünk.²⁶ A kendilőnai Teleki családba benősülő Augustino De Gerando francia utazó 1845-ben megjelent könyvében részletes leírásokat olvashatunk a mezőszéki magyarok, románok és cigányok tánc- és zenei kultúrájára vonatkozóan. A francia arisztokrata városi és uradalmi cigányzenekarokról, a kolozsvári magyar arisztokraták báljairól is ír,²⁷ sőt néhány, a mezőszéki tánc készletből a 20. század elejére már kikopott táncról is ő tudósít egyedül.²⁸ Petelei István 1884-es útjáról készült leírásában egy mezőbándi, kispap „tarisnyás mulatságot” mutat be.²⁹

²² Martin 1995: 110.

²³ Buzában, Széken, Szépkényerüszentmártonban és Válaszúton is rendeznek nyári táborokat.

²⁴ A jelenségről bővebben Stein Katával közösen írt tanulmányunkban tudósítottunk. Stein – Varga 2010.

²⁵ Keszeg 2010: 14.

²⁶ Kemény 1959: 42; Czegei Wass 1896: 37. Mindezek alátámasztják Martin György állítását, hogy az arisztokrácia és a parasztság tánc kultúrája ekkor még nem különbözött élesen egymástól. Martin 1984: 357–358. A kultúra más területeire vonatkozó kutatások hasonló eredményt mutatnak. Vö. Kósa 1998b: 111–114.

²⁷ De Gerando 1845: I. 59–60, 62–63, 129–133, 213–216, 221, 233–234; II. 8, 14–15, 74, 211–214, 227, 244.

²⁸ Románok botos tánca és a *călușer*. De Gerando 1845: I. 188, 213–216, 234; II. 92, 197.

²⁹ Petelei 1970: 75–79.

Egy, a 19. század végére vonatkozó, Szolnok–Doboka vármegye monográfiájából származó adat *körmagyarról*, illetve a *csárdásról* szól.³⁰ Mindkettő tánc a nemzeti romantika terméke, amit a korábban jelentős kisenemesi és polgári hagyományokkal rendelkező Széken táncoltak.

A mezősegi arisztokrácia tánc kultúrájáról a 20. század elejéről is több forrás tudósít, így Wass Albert családtörténeti regénye³¹ mellett a szintén Wass családhoz tartozó Siemers Ilona visszaemlékezései is.³² Ez utóbbiban szerepel egy bál teljes leírása táncrenddel.³³ A könyv számos fényképet tartalmaz a mezősegi népeletről, vasárnapi táncmultságokról is.³⁴ Az írások a mezősegi nemesek táncszeretetéről, és a falusi lakossággal együtt rendezett táncalkalmakról is tanúskodnak.³⁵ Egy Wass Alberttel készített interjú során az író arról beszél, hogy az I. világháború után a szülei Feketelakon magyar csoportot alakítottak, egyfajta kulturális önképzőkört, aminek a feladatai közé tartozott a tánc hagyományok őrzése is.³⁶

Bánffy Miklós Erdély történetéről szóló trilógiájában számos adatot találunk az erdélyi arisztokrácia tánc kultúrájára vonatkozóan a 20. század legelejéről. Az erdélyi nagybirtokosok a farsangi időszakban beköltöztek Kolozsvárra, vagy elutaztak Budapestre, és itt gyakran több napig tartó mulatozással töltötték el a báli szezon.³⁷ Ilyenkor mindennapos volt a kaszinókban, vendéglőben a „cigányozás”

³⁰ Kádár 1903: 398–399. Az itt említett *körmagyar* alatt valószínűleg a *magyar* (négyes) táncot kell értenünk. Vö. Martin 2010a „4. Magyar” című fejezet.

³¹ Wass Albert a két világháború közötti időszakból zenés katonakisérőről, kolozsvári, apahidai és bonchidai arisztokrata bálokról, az itt táncolt táncokról, valamint egy faluban megrendezett, jótékonyági táncmultságról ír. Ez utóbbiban a kisenemesek paraszttal táncoltak együtt. Wass 2001: I. 400–401; II. 141–145, 205, 209–212, 219, 221. A mezősegi nemesség életformájáról, a parasztsággal való együttéléséről, a helyi gazdasági és társadalmi viszonyokra gyakorolt befolyásáról Wass Albert több regényében beszámol. Wass 1998; 2002a, b, c.

³² Siemers Ilona visszaemlékezései a 20. század elejére vonatkoznak. Írásában a vasasszentgotthárdi udvarházban tartott táncmultságokról, szerenádokról tudósít. Bánffy Miklósról leírja, hogy kiváló táncos volt, és keringőt is szerzett, melyet akkoriban minden mulatságon játszottak a cigányzenészek, a Mezősegen máig divatos műdal („Kék nefelejs”) szerzőjeként pedig Bánffy Györgyöt említi. Gernyeszegről olyan „bakfis-bálról” közöl részleteket, ahová a környék egész fiatalságát meghívták. Az alsószuki lóversenyeket, vadászatokot követő táncmultságokról, bethleni, budapesti bálokról, egy kolozsvári táncmestertől és egy olasz balettmestertől vett táncórákról, zenés-táncos teadélutánokról, híres kolozsvári cigányzenészekről, valamint a szentgotthárdi udvarházban rögtönzött színelőadásokról, kolozsvári gyerekbálról is tudósít a szerző. A visszaemlékezés tanúsága szerint Vasasszentgotthárdon a Wass család többször tartott táncmultsággal záruló szüreti kalákát a helyi paraszttal. A táncok közül a divatos szalontáncok mellett a szupé-csárdást, a francia négyest, a lanciert, a menüettet, a gavottot és a bécsi bosztont említi a szerző. Siemers 1999: 34, 38, 41, 59, 64, 75, 79, 81, 92, 109, 114–119, 129–130, 133, 141–142, 144, 147, 150, 158–159.

³³ Siemers 1999: 158–159.

³⁴ A fényképek gróf cegei Wass Endre gyűjteményéből származnak, táncviseletről, táncos térhasználatról, sőt egyes táncfiguráról is tanúskodnak. Siemers 1999: 23–24.

³⁵ A témához lásd még: W. Kovács – Valentiny 2006: 61–62, 87; Papp 2009: 152, 160; Szentiváni Mihály útirajzában a nagysajói nemességet „vígságszeretőnek” írja le. Szentiváni 1986: 57.

³⁶ Wass 2003: 226.

³⁷ Bánffy 2001: I. 214–218, 224–225, 375–376, 523–526.

(mulatás cigányzenére), és a reggelig tartó szerenádozás.³⁸ A szerző a féktelen mulatozások részletes leírásán keresztül rendkívüli érzékenységgel mutatja be az erdélyi nemesség hivalkodó magatartását.³⁹ Az olvasó a különböző táncok (csárdás, szupé-csárdás, lassú magyar, boston, cotillon, francia négyes, valcer, polka stb.) formai-strukturális jegyeire, de a tánczenére, táncos szokásokra, térhasználatra, viseletre és a táncillemre vonatkozóan is szerezhethet információkat.⁴⁰ A regény számunkra legérdekesebb adatait a mezőségi kastélyokban tartott házi bálok, kisebb mulatságok, illetve vásárok, zenés temetések leírásai adják, amelyeket színesítenek a személyzet és a nemesség kulturális kapcsolataira vonatkozó említések.⁴¹ Az írásból kiderül, hogy a Budapesten, de más európai nagyvárosokban (London, Velence, Párizs stb.) is jártas erdélyi arisztokrata fiatalság érzékenyen reagál az új külföldi divatokra, és azok egy-egy látványos jegyét (táncban, öltözködésben, étkezésben, szóhasználatban stb.) átvéve igyekeznek otthon be is mutatni.⁴²

Korniss Gabriella önéletrajzi regényében szintén több adatot hoz a mezőségi arisztokrácia táncos szokásaira, valamint a falusiakkal való kulturális kapcsolatokra vonatkozóan a 20. század derekáról.⁴³ A szerző több ízben utal a birtokos nemes részére végzett kaláka-munkákra, amik általában közös mulatsággal zárultak.⁴⁴

A magyar revival népzenei és néptáncmozgalomnak köszönhetően mára egész Európa-szerte kedvelté vált a mezőségi tánczene. A híressé vált mezőségi vonósbandák (magyarpalatkai, erdőszombattelki) elődjei Kós Károly szerint már a 19. század folyamán nemesi udvarházak környékén zenei szolgáltató központokat alkottak.⁴⁵

Faragó József 1946-os tanulmánya Pusztakamarás táncéletéről fontos adalékokkal szolgál a helyi nemesi udvarház lakói és a falusiak közötti kulturális interakciókra vonatkozóan.⁴⁶

A mezőségi népi kultúra és az itt élő nemesség kulturális kapcsolatai természetesen nem csak táncban és zenében jelentek meg. Korábbi néprajzi kutatásokban – ha elszórtan is – felbukkannak párhuzamok a népi kultúra más területeiről is. Kós Károly több tanulmányában is ír a nemesi udvarházaknak a parasztság gazdálkodására és anyagi kultúrájára gyakorolt hatásairól.⁴⁷ Ez fokozottan érvénye-

³⁸ Bánffy 2001: I. 523–526; II. 14–22; III. 81, 98.

³⁹ Bánffy 2001: I. 20–22, 65, 67–68, 237, 248–249; II. 103, 112; III. 117, 192, 200, 271.

⁴⁰ Bánffy 2001: I. 47–69, 33–332, 517; II. 83–84; III. 104.

⁴¹ Bánffy 2001: I. 69, 484–485; II. 100, 229–231, 308–309; III. 73, 174, 188–191.

⁴² Bánffy 2001: I. 105, 117, 119; II. 71–73, 76, 247–248; III. 83.

⁴³ Kornis 1997: 6–7, 41–42, 56, 84, 97–98, 129, 144, 179.

⁴⁴ Kornis 1997: 6–7. Martin egyik munkájában kiemeli a munkaalkalmakhoz fűződő tánc jelentőségét Mezőséggel kapcsolatban. Martin 1980: 39.

⁴⁵ Kós 2000: I. 259. Vö. Jánosi (szerk.) 1995: 1.

⁴⁶ A szerző leírja, hogy a helybeli udvarház lakóitól milyen táncokat tanult a falusi fiatalság. Faragó 2006: 128–142.

⁴⁷ A kolostorok, udvarházak, parókiák kertészetének paraszti zöldségtermelésre gyakorolt hatásáról: Kós 2000: I. 225, illetve a mezőségi falvak népviseletében tetten érhető „nemeses” jegyeiről ír Kós Károly. Kós 1972: 193.

sülhetett a kuriális falvakban, ahol korábban a nemesi közbirtokosság irányította a gazdálkodást, szabályozta az alkalmazottak kötelezettségeit és bérezésüket, illetve szervezte a közös területeken való munkákat.⁴⁸ A korábbi nemesi hagyományokkal rendelkező települések formái, az udvarok elrendezései általában magukon viselik az egykori nemzetségi szervezet jeleit, amit a templomi ülésrendben és a temetők beosztásában is gyakran tetten érhetünk.⁴⁹ A kuriális hatás a mezőszégi paraszti építészeten is nyomot hagyott.⁵⁰

AZ ÚJ STÍLUS A MEZŐSZÉGI TÁNCKULTÚRÁBAN

Martin György szerint a „[...] 18. század végi nemesi magyarságtudat a táncban is a megkülönböztető nemzeti jellegzetességeket kereste. [...] A nemzet-tudat kifejezésére a legalkalmasabbnak a verbuválások során a közfigyelem előterébe kerülő férfitáncok mutatkoztak.”⁵¹ A verbunk után a reformkori korszerű és egységes nemzeti párostánc kialakítására megjelenő igényt az új és rohamosan elterjedő népi-nemzeti táncszemély, a csárdás elégítette ki. Ennek elterjesztésében a nemesség szintén főszerepet vállalt.⁵² Itt kell megemlíteni, hogy a nemzeti romantika kultúráját Magyarországon szinte teljes egészében a liberális nemesség képviselte.⁵³

A Bartók és Kodály által felfedezett és leírt zenei új stílus, valamint az ezzel szorosan összefüggő, az egész magyar nyelvterületet elárasztó verbunk-, majd csárdás-divat⁵⁴ az erdélyi Mezőséget később érte el, mint például a szomszédos Kalotaszeget. Kései érkezésének köszönhetően nem is formálta át nagymértékben a helyi tánc- és zenekultúrát. Ennek köszönhető, hogy a reneszánsz-barokk kultúra számos eleme szinte a mai napig megtalálható itt.⁵⁵ A táncbeli új stílus terjedésének iránya, mértéke és intenzitása a Mezőségen jól nyomon követhető. Az új stílus felé mutató tánc a lassú magyar, illetve annak új stílusú, augmentált, a szöveghez alkalmazkodó, ún. pontozott ritmusú kísérőzenéje mindenhol megtalálható a terü-

⁴⁸ Paládi-Kovács 2000: 143–144. A köznemesek kúriái általában a helyi gazdálkodás központjai voltak. Paládi-Kovács 2000: 141.

⁴⁹ Vö. Paládi-Kovács 2000: 147–148, 161–163.

⁵⁰ Paládi-Kovács 2000: 150.

⁵¹ Martin 1977: 41.

⁵² Martin 1977: 4243.

⁵³ Tudjuk, hogy a 19. század elején a nemességnek kb. 90%-a magyar anyanyelvű volt. Paládi-Kovács 2000: 138–139. Paládi-Kovács Attila megállapítása szerint a kismemesi rétegben és utódaikban rendkívül erős volt a nemzethez tartozás tudata. Paládi-Kovács 2000: 160.; Vö. Kósa 1998b: 143.

⁵⁴ Martin 1977: 31–34; Kósa 1998b: 122.

⁵⁵ Martin 1995: 110. „A mezőszégi (...) régebbi párostáncok némelyike (...) csak napjainkban kezd hasonlítani zenéjében és formakincsében az új csárdás stílushoz.” Martin 1977: 44. 38-as lábjegyzet.

leten.⁵⁶ Az új stílusú verbunkzene, valamint a csárdás egyszerűbb motívumkincse (kétlépéses csárdás, páros forgás) valószínűleg a helyi kisnemesség közvetítésével terjedhetett el a 19. század folyamán és vált egyeduralmukodóvá a Kis-Szamos menti, erdőháti, valamint az észak-mezőségi magyarok körében. Ezekon a területeken *verbunknak* nevezik a verbunk tánc típust, a Belső-Mezőségen a *verbunk* (*bärbunc*) elnevezést általában a sűrű legényesre alkalmazzák, a verbunk altípust pedig csak elvétve használják, zenéjére páros táncot járnak. A Kis-Szamos mentén, az erdélyi Erdőháton és Észak-Mezőségen korábbi forgós-forgató tánc típus teljesen eltűnt a magyar tánckészletből, helyette szinte csak a kétlépésre és zárt páros forgásra korlátozódó csárdást táncolják. Az itteni román lakosság a reneszánsz és barokk korban gyökerező, régiesebb figurakincsű forgós-forgató táncformát őrizte meg.⁵⁷ A kisnemesi falvaktól távolabbi belső-mezőségi területeken a magyarok is ezt, a régiesebb, bonyolultabb motívumokból álló táncformát járják. Ugyanakkor már belső-mezőségi területen is jellemzőek a különböző népies műtáncok (gólya, magyar kettős stb.), polgári zenék és társastáncok (keringő, hétlépés stb.). Ezek kései (20. század közepe) elterjedésében rendkívül nagy szerepet játszott az iskola, a városban szolgáló fiatalság, a katonaságot megjáró férfiak, valamint a falvakba ellátogató városiak, de több forrás utal a helyi birtokos nemesség közvetítő szerepére is.⁵⁸

ÖSSZEGRZÉS

A rendelkezésünkre álló történeti-néprajzi adatok azt mutatják, hogy a Mezőség északi és nyugati részein élő közép- és kisbirtokos réteg fontos szerepet játszott a terület kulturális arculatának kialakulásában. Bár Paládi-Kovács Attila szerint a népi kultúra vizsgálatakor mellőzni lehet a parasztságtól meglehetősen távol és elhatárolódva élő arisztokráciát,⁵⁹ úgy gondolom azonban, hogy a mezőségi udvarházaikban (is) lakó nagybirtokos arisztokrácia kulturális hatása közvetlenül, vagy a köznemességen keresztül áttételesen, de mindenképpen érvényesült. Ezt támasztja alá Robert T. Anderson amerikai antropológus is, az európai parasztság és arisztokrácia kulturális kapcsolatát vizsgálva.⁶⁰

⁵⁶ Az új stílus megjelenése a népművészet különböző műfajaiban, így a zenében és a táncban sem egyszerre következett be. Vö. Martin 1977: 32–35.

⁵⁷ Nem véletlen, hogy az itt élő, ebben az időszakban már szintén nemzeti tudatra ébredő románok a táncbéli új stílusnak csak bizonyos elemeit vették át. (Lásd a kísérőzene egyes dallamait, illetve elnevezéseket például: ceardaș, bärbunc.) Ennek megértéséhez ismernünk kell Martin György megállapítását, miszerint az új stílusú táncokhoz sajátos társadalmi tudat is fűződött, ezt mutatja, hogy a verbunk és a csárdás rendszeresen magukon viselték a „magyar” jelzöt is. Martin 1977: 38–39.

⁵⁸ Vö. Járdányi 1943: 35–44; Kósa 1998b: 114; Martin 1977: 43. Lásd még Kornis Gabriella, Siemers Ilona és Wass Albert fenti visszaemlékezéseit.

⁵⁹ Paládi-Kovács 2000: 141.

⁶⁰ „... the major channels of diffusion and acculturation that gave unity to peasant custom [...] were the channels of the aristocracy, which were [...] well-developed and efficient.” Anderson 1971: 141.

Az erdélyi nemesi házasságkötések hálója földrajzi értelemben meglehetősen kiterjedt volt, szinte egész Európát érintette. A mezőségi udvarházakban és kastélyokban élő köz- és főnemesi családok nagy társadalmi mobilitásuknak köszönhetően sok esetben közvetlen kapcsolatban álltak az európai nagyvárosokban élő arisztokráciával és polgársággal, így szerepük az új divatok elterjesztésében nem elhanyagolható.⁶¹

A reformáció eszméinek korai elterjesztése, majd a nemzeti romantika műveltségi elemeinek közvetítése egyértelműen a nemességhez kapcsolódik, de a nyugati hatásokat magába olvasztó polgári kultúra elemeit is jórészt az ő segítségével ismerte meg a mezőségi parasztság. Eddigi kutatásaim szerint az új nemzeti tánc típusok (verbunk, csárdás), illetve azok kísérőzenéjének 19. század végi elterjedése, a népies mütáncok, valamint a polgári társastáncok megjelenése a Mezőségen nagy részben a helyi nemességnek köszönhető.⁶² Martin György megállapítása, miszerint az új stílusú táncok „bizonyos szűkebb időhatárok” között a paraszti nemes-dzsentri, polgári és munkás táncművészetnek is részei voltak – alátámasztja állításomat.⁶³ Mindezt kiegészíthetjük Fél Edit és Hofer Tamás megállapításával, miszerint a magyar parasztság kulturális mintáit, anyagi gyarapodása ellenére sokáig a kis- és középnemesség bomló feudális rétegétől kapta, és nem a modernizációt jelentő városi elitől. A 19. század parasztkultúrája a régi nemesi életvitel számos elemét átvette.⁶⁴ Mindezek fényében a mezőségi nemesség tánc- és zenei kultúrájának vizsgálata elengedhetetlenül szükséges a terület táncfolklórájának megismeréséhez.

Az itt felvázolt műveltségi modell természetesen sablonos és csak egyoldalú dinamikával bír.⁶⁵ Mindezek mellett számolni kell a parasztságnak a nemesi rétegre gyakorolt kulturális hatásaival, ami leginkább a kisnemesek életformáján érhető tetten. A kisnemesség beolvadása a paraszti társadalomba a jobbágyfelszabadítás után ugyanis felgyorsult, ennek hatására látványos kulturális egységesülés következett be.⁶⁶

A mezőségi tánc- és zenei kultúra vizsgálatakor természetesen nem hagyhatók figyelmen kívül a falusiaknak a várossal fenntartott, sok esetben közvetlen kapcsolatai (vásár, bérmunka, katonáskodás stb.) sem. Mindezek mellett a tervezett monografikus kutatás kérdésfeltevésai között fontos szerepet kapna a helyi nemesség és parasztság érintkezésének kulturális lenyomatainak feltérképezése. Ezek – az előzetes vizsgálatok szerint – a tánc és zenekultúrában biztosan megfoghatók lennének. Szeretnénk az itt felvázolt műveltségbeli kapcsolat intenzitását és dinamikáját feltárni, ha lehet konkrét esettanulmányok segítségével bemutatni. A magyar

⁶¹ Vö. Paládi-Kovács 2000: 157.

⁶² Varga 2011c: 194.

⁶³ Martin 1977: 38.

⁶⁴ Ez a mintakövetés a parasztközélet és a feudális örökséget hordozó dzsentri réteg kliens-patrónus viszonyából következhetett. Lásd: Fél – Hofer 2001: 253–254; Hofer 2009: 80, 82–83.

⁶⁵ A kutatás során természetesen nem szabad összemenni Erdély társadalmi rétegei között meglévő jelentős kulturális különbségeket. Vö. Csetri – Imreh 1980: 8–9.

⁶⁶ Vö. Paládi-Kovács 2000: 170–171.

néprajzban eddig hasonló vizsgálatról nem tudunk, az erdélyi Mezőség esetében azonban ez még ma elvégezhető.⁶⁷

A kutatás nagyobb távlati lehetőségeket is rejt magában, hiszen az itt felvázolt kulturális folyamatok akár napjainkig hatnak. A nemesi kulturális minták (patrónus-kliens kapcsolatok), a dzsentri világ jellemzői (például vadászatok, bálók) a 20. század második felében is továbbéltek a magyar társadalom elit rétegeiben,⁶⁸ sőt összefüggésben állnak a magyarsággal kapcsolatban kialakult sztereotípiákkal (a vendéglátás kultusza, díszes öltözködés, bőkezű ajándékozás, büszke, rátarti magatartás stb.) is.⁶⁹

A kutatás során a különböző erdélyi és magyarországi közgyűjteményeknek (MTA Zenetudományi Intézet, Széchényi Könyvtár gyűjteményei, Hagyományok Háza, Néprajzi Múzeum, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvári Néprajzi Múzeum, Erdélyi Múzeum Egyesület stb.) és levéltáraknak a mezőségi kismemesi falvakra vonatkozó adatait térképeznénk fel először. A levéltári anyagok vizsgálata különösen fontos, hiszen a magyar táncfolklorisztikai kutatás a tánc történeti vizsgálatai során nem használt még erdélyi levéltári anyagot! Második lépésként a mezőségi nemesi családok (Bánffy, Korniss, Teleki, Ugron, Wass családok) hagyatékainak átvizsgálása következne, majd interjúkészítés a még élő leszármazottakkal. A beszélgetések célja többek között családtörténetek, a mezőségi paraszti kultúrára vonatkozó emlékek, élmények összegyűjtése lenne. A kutatás fontos részét képezné továbbá a néprajzi terepmunka is, melynek során az egykor itt élt nemességre vonatkozó adatokat, emlékanyagot gyűjtenénk össze.

IRODALOM

ANDERSON, Robert T.

1971 *Traditional Europe: A Study in Anthropology and History*. Belmont: Wadsworth Publishing Company Inc.

BÁNFFY Miklós

2001 *Erdélyi történet I–III*. Kolozsvár: Polis – Kalota Kiadó – Erdélyi Református Egyházkerület.

BÉKÉSI Tímea

2004 *A táncszók használata egy mezőségi faluban*. Szakdolgozat. Kézirat. Pécsi Tudományegyetem BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Pécs.

⁶⁷ Előzetes kutatásaim szerint az egykoron itt élő arisztokrata családok közül a Teleki, az Ugron, a Kornis és Wass család egyes tagjainak hagyatékában található jelentős, munkánk során használható adatkészlet (fotók, levelezés, önéletrajz), illetve élnek idős személyek, akik mezőségi udvarházakban töltötték gyermekkorukat. A mezőségi falvakban több adatközlőt ismerünk, akik szolgaként, inasként, bérmunkásként alkalmazásban álltak egykori mezőségi földbirtokosoknál.

⁶⁸ Paládi-Kovács 2000: 171.

⁶⁹ Paládi-Kovács 2000: 172.

BÉKÉSI Tímea – VARGA Sándor

- 2006 Táncszók használata egy mezőszégi faluban. In Ekler Andrea – Mikos Éva – Vargyas Gábor (szerk.): *Teremtés. Szövegfolklorisztikai tanulmányok Nagy Ilona tiszteletére*. 291–310. Budapest: L'Harmattan.
- 2008 Kiáltott rigmusok és használatuk Visában. *Folkszemle* (június) http://www.folkradio.hu/folkszemle/varga_tancszok – utolsó letöltés: 2013. 11. 03.
- 2010 Kiáltott rigmusok egy erdélyi, mezőszégi faluban. In Felföldi László – Müller Anita (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a néptáncutatásban. Pesovár Ernő emlékezete*. 81–101. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet.

CSETRI Elek – IMREH István

- 1980 *Erdély változó társadalma 1767–1821*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

CZEGEI WASS György

- 1896 Diarium, avagy mindennapi lőtt dolgokról való írás... In Nagy Gyula (szerk.): *Magyar Történelmi Emlékek. Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI.–XVIII. Századokból* I. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

De GERANDO, Auguste

- 1845 *Siebenbürgen und seine Bewohner* I–II. Leipzig: Lorck. (Első megjelenés franciául: *La Transylvanie et ses habitants* III. 1845. Paris: Imprimeurs-Unis.)

EGYED Ákos

- 1981 *Falu, város, civilizáció. Tanulmányok a jobbágyszabadítás és a kapitalizmus történetéből Erdélyben 1848–1914*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

FARAGÓ József

- 2006 A tánc a mezőszégi Pusztakamaráson. In Felföldi László – Karácsony Zoltán (szerk.): *Magyar táncfolklorisztikai szöveggyűjtemény* II/A. 128–142. Budapest: Gondolat Könyvkiadó – Európai Folklor Intézet.

FÉL Edit – HOFER Tamás

- 2001 Tanyakertek, patrónus-kliens kapcsolatok Átányon. In Hofer Tamás (szerk.): *Régi falusi társadalmak. Fél Edit néprajzi tanulmányai*. 237–255. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.

HOFER Tamás

- 2009 Stíluskorszakok a magyar népművészetben. In Hofer Tamás: *Antropológia és/vagy néprajz. Tanulmányok a két kutatási terület vitatott határvidékéről*. 78–89. Budapest – Pécs: MTA Néprajzi Kutatóintézet – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék – L' Harmattan.

JÁNOSI András (szerk.)

- 1995 *Magyarpalatkai népzene. Kodoba Béla és bandája*. CD kísérfűzete. Budapest: Basys Music – Etnofon, Halten.

JAKÓ Zsigmond

- 1944 Belső-Szolnok és Doboka magyarsága az újkorban. In Szabó T. Attila (szerk.): *Szolnok-Doboka magyarsága*. 71–130. Dész – Kolozsvár: Minerva Nyomda Rt.

JÁRDÁNYI Pál

- 1943 *A kidei magyarság világi zenéje*. Kolozsvár: Erdélyi Tudományos Intézet.

KÁDÁR József

- 1903 *Szolnok-Doboka vármegye monographiája* VI. Dész: Solnok–Doboka vármegye Közönsége.

KEMÉNY János

- 1959 *Önéletírása és válogatott levelei*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.

KESZEG Vilmos

- 2010 Az erdélyi Mezőség néprajzi irodalma. In Keszeg Vilmos – Szabó Zsolt (szerk.): *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom*. Kolozsvár: Művelődés.

KORNIS Gabriella

- 1997 *...őrizz, és én őrizlek téged...* Budapest: Képzőművészeti Kiadó.

KÓS Károly

1972 *Népelet és néphagyomány*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

2000 *A Mezőség néprajza I–II*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó.

KÓSA László

1998a *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920)*. Budapest: Planétás Kiadó.

1998b „*Ki népei vagytok?*” *Magyar néprajz*. Budapest: Planétás Kiadó.

MAGYAR Zoltán

2011 *A magyar népi kultúra régiói 2. Felföld, Erdély, Moldva*. Budapest: M-érték Kiadó Kft.

MARTIN György

1980 Az erdélyi táncgyomány földrajzi tagolódása. In Lelkes Lajos (szerk.): *Magyar néptáncgyományok*. 37–43. Budapest: Zeneműkiadó.

1984 Népi táncgyomány és nemzeti tánc típusok Kelet-Közép-Európában, a XVI–XIX. században. *Ethnographia* XCV. 353–361.

1995 *Magyar tánc típusok és táncdialektusok*. Budapest: Planétás Kiadó.

2010 Szék felfedezése és táncgyományai. (A széki tánc készlet). In Varga Sándor (szerk.): *Kései virágkor... Írások az erdélyi Mezőség tánc kultúrájáról. Folkszemle* (június) http://www.folkradio.hu/folkszemle/martin_szek/index.php – utolsó letöltés: 2013. 11. 03.

MOLNÁR Péter

2005 A tánc ház mítosza és valósága: amit a 21. század néprajzosa Széken talál. In Feischmidt Margit (szerk.): *Erdély-(de)konstrukciók*. 123–142. Budapest – Pécs: Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék. /*Tabula* könyvek 7./

2006 „*a néptáncot átalakították*.” *Hagyomány és modernizáció egy mezősegi falu tánc kultúrájában*. Szakdolgozat. Kézirat. Pécsi Tudományegyetem BTK Néprajz – Kulturális Antropológiai Tanszék, Pécs.

2011 „...*a néptáncot átalakították*...” *Hagyomány és modernizáció egy erdélyi falu tánc kultúrájában*. In Varga Sándor (szerk.): „*A visai Köris alatt...*” *Tanulmányok egy erdélyi, mezősegi falu népi kultúrájáról. Belvedere Meridionale* XXXIII. 1. 48–76. Szeged: Belvedere Meridionale Alapítvány.

ORBÁN Balázs

1871 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból* V. Pest: Tettey Nándor és Társa Bizottmánya.

PALÁDI-KOVÁCS Attila

2000 *Kisnemesi társadalom és kultúra*. In Paládi-Kovács Attila (szerk.): *Magyar Néprajz* VIII. *Társadalom*. 138–173. Budapest: Akadémiai Kiadó.

PAPP Kinga

2009 Az életciklus eseményei az ifjú Wass György naplójában. In Kovács Csaba – Székely Ibolya – Székely Tünde (szerk.): *RODOSZ Konferenciakötet*. 146–158. Kolozsvár: RODOSZ – Clear Vision.

PETELEI István

1970 *Mezősegi út*. Részlet Petelei István naplójából. In Egyed Ákos (szerk.): *A megindult falu*. 63–79. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó.

RÁCZ István

1988 *Városlakó nemesek a rendi korszak végén. A Hajdú Bihar megyei Levéltár Évkönyve* IX. 17–26. Debrecen.

SIEMERS Ilona

1999 *Wass-kor*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó.

STEIN Kata – VARGA Sándor

2010 *A tánc ház turizmus hatása Dombostelke társadalmi kapcsolataira, és a saját hagyománya-*

ihoz való viszonyára. In Varga Sándor (szerk.): Kései virágkor. Tanulmányok az erdélyi Mezőség tánc kultúrájáról. *Folkszemle* (október) http://www.folkradio.hu/folkszemle/stein_varga_tanchazasturizmus/ – utolsó letöltés: 2013. 11. 03.

SZENTIVÁNI Mihály

1986 *Gyaloglat Erdélyben*. Budapest: Európa Könyvkiadó.

VARGA Sándor

- 2003 *Visai táncélet. A táncos és a zenész kapcsolata*. Szakdolgozat. Kézirat. Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék.
- 2007a Táncosok és zenészek közötti kapcsolat a Mezőségen. In Barna Gábor – Csonka-Takács Eszter – Varga Sándor (szerk.): *Tánc hagyomány: átadás és átvétel. Tanulmányok Felföldi László tiszteletére*. 83–99. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék.
- 2007b Néptánc kutatás az erdélyi Mezőségen. *Művelődés* LX. 6–9. 122–124. Kolozsvár.
- 2008a A nemzeti tánc típusok hatásai és az etnikus jegyek változásai egy mezőségi falu tánc készletében. In Hügel, Peter (red.): *Europa Identităților. Lucrările Simpozionului Internațional de Antropologie Culturală din 23–25 mai 2007*. 161–181. Arad: Complexul Muzeal Arad. /Colecția Minorități 9./
- 2008b Néptánc kutatás az erdélyi Mezőségen. In Varga Sándor (szerk.): Kései virágkor. Tanulmányok az erdélyi Mezőség tánc kultúrájáról. *Folkszemle* (november) http://www.folkradio.hu/folkszemle/varga_mezoseg/ – utolsó letöltés: 2013. 11. 03.
- 2009a Tánc történeti divatok hatása a belső-mezőszégi települések tánc készletére. *Művelődés* LXII. 3. 25–29. Kolozsvár.
- 2009b Gondolatok a tánc tanulás hagyományos és intézményesített formáiról. In Varga Sándor (szerk.): Globalizáció vagy hagyományápolás? Táncos hagyományok kutatása és továbbélés. Tanulmányok a magyar néptánc kultúra tudományos és művészeti bemutatásának lehetőségeiről és annak társadalmi hatásairól. *Folkszemle* (december) http://www.folkradio.hu/folkszemle/varga_tanc_tanulas/ – utolsó letöltés: 2013. 11. 03.
- 2010a Bevezető. In Varga Sándor (szerk.): Kései virágkor. Tanulmányok az erdélyi Mezőség tánc kultúrájáról. *Folkszemle* (június) http://www.folkradio.hu/folkszemle/varga_keseiviragkor/ – utolsó letöltés: 2013. 11. 03.
- 2010b Botos táncok az erdélyi Mezőségen. In Mód László – Simon András (szerk.): *Olvasó. Tanulmányok a 60 esztendő Barna Gábor tiszteletére*. 678–687. Szeged: Gál Ferenc Hittudományi Főiskola – SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék.
- 2010c Eszközös táncok Közép-Erdélyben. In Varga Sándor (szerk.): Kései virágkor. Tanulmányok az erdélyi Mezőség tánc kultúrájáról. *Folkszemle* (október) http://www.folkradio.hu/folkszemle/varga_eszkozos/ – utolsó letöltés: 2013. 11. 03.
- 2010d Belső-mezőszégi példák a táncosok és zenészek közötti kapcsolatra. In Varga Sándor (szerk.): Kései virágkor. Tanulmányok az erdélyi Mezőség tánc kultúrájáról. *Folkszemle* (október) http://www.folkradio.hu/folkszemle/varga_tancoszeneszkapcsolat/ – utolsó letöltés: 2013. 11. 03.
- 2010e Tánc történeti divatok hatása a belső-mezőszégi települések tánc készletére. In Keszeg Vilmos – Szabó Zsolt (szerk.): *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom*. 147–158. Kolozsvár: Művelődés.
- 2011a Az erdélyi Mezőség a középkortól napjainkig. In Varga Sándor (szerk.): „A visai Körös alatt...” Tanulmányok egy erdélyi, mezőségi falu népi kultúrájáról. *Belvedere Meridionale* XXXIII. 1–2. 10–31. Szeged: Belvedere Meridionale Alapítvány.
- 2011b A tánc tanulás és annak társadalmi háttere egy mezőségi faluban. In Vargyas Gábor (szerk.): *Párbeszéd a hagyománnyal. A néprajzi kutatás múltja és jelene*. 201–213. Pécs – Budapest: L'Harmattan – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék. /Studia Ethnologica Hungarica XIII./

- 2011c *Változások egy mezőségi falu XX. századi tánc kultúrájában.* Doktori Disszertáció. Kézirat. Budapest: ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Néprajz – Európai Ethnológia Doktori Program.
- 2012 Symbolic use of space in the dance events of Visa/Vișea village. In Dunin, Elsie Ivanchich – Guirchescu, Anca – Kőnczei Csilla (ed.): *From field to text & dance and space. Proceedings for the 24th symposium of the ICTM study group on ethnochoreology.* 231. Cluj-Napoca: Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – International Council for Traditional Music.
- 2013 Formai változások az erdélyi Belső-Mezőség tánc korszakában a 20. század folyamán. In Bolvári-Takács Gábor – Fügedi János – Mizerák Katalin – Németh András (szerk.): *Kultúra – érték – változás a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánc kutatásban.* 212–227. Budapest: Magyar Táncművészeti Főiskola.
- VARGA Sándor (szerk.)
- 2011 „A visai Kőrös alatt...” Tanulmányok egy erdélyi, mezőségi falu népi kultúrájáról. *Belvedere Meridionale XXIII.* 1–2. Szeged: Belvedere Meridionale Alapítvány.
- VIRÁG Rita
- 2006 *Visai játékok. 1920 és 1950 közötti időszak játékaik és továbbélésük a 20–21. század fordulóján.* Szakdolgozat. Kézirat. Pécsi Tudományegyetem BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Pécs.
- 2011 Visai gyermekjátékok. In Varga Sándor (szerk.): „A visai Kőrös alatt...” Tanulmányok egy erdélyi, mezőségi falu népi kultúrájáról. *Belvedere Meridionale XXIII.* 1. 32–47. Szeged: Belvedere Meridionale Alapítvány.
- WASS Albert
- 1998 *A kastély árnyékában.* Marosvásárhely: Mentor Kiadó.
- 2001 *Kard és kasza I–II.* Marosvásárhely: Mentor Kiadó.
- 2002a *Jönnék! – Adjátok vissza a hegyeimet!* Marosvásárhely: Kráter Kiadó.
- 2002b *Farkasverem.* Pomáz: Kráter Kiadó.
- 2002c *Mire a fák megnőnek.* Pomáz: Kráter Kiadó.
- 2003 Erdélyt nem lehet elfelejteni. In Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): *Álló- és mozgóképek az erdélyi főnemességről. Visszaemlékezések, feljegyzések, beszélgetések, tanulmányok.* Kolozsvár: Komp-Press Kiadó.
- W. KOVÁCS László – VALENTINY Antal
- 2006 *A Wass család cegei levéltára.* Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület.

Varga Sándor

The cultural impact of nobility on peasant dance and music in Câmpia Transilvaniei

The author in his article points out what a significant impact the Central-Transylvanian nobility made on peasant dances and music in Câmpia Transilvaniei (Mezőség) until the middle of the 20th century. Besides lower nobility, the members of aristocracy also had cultural contacts with peasants in the region. The author highlights and illustrates the importance of research about these cultural interactions. With the help of such investigations the place of traditional dance and music of Câmpia Transilvaniei could be more precisely defined in European cultural history and the social reasons of the changes of dance repertoire and practice could be identified. In this way the positive myth declaring the intact and static as well as archaic and national character of folk culture in Câmpia Transilvaniei could be exchanged for a more multi-faceted image.